

HUNYADMEGYÉNEK A TÖRÖKVLÁGBAN

SZEREPELT BARLANGERŐDÍTVÉNYEL.

(Felolvastatott a Magyar Történelmi Társulat dévai vándorgyűlése alkalmával 1887. július 24.)

Nemcsak röpke, ephemer jellegű ujságcikkekben, de komoly figyelembevételt igénylő folyóiratok és monographiák hasábjain is egész közkeletűvé vált a »barlangi ember« elnevezése. E megkülönböztetéssel sok viszontagságon átment nemünk művelődési fejlődésének kezdő fokozatai egyikét, sőt épen legelsejét hajlandó a régészek nagy csoportja felruházni, régibb keletűnek s a civilizatio kezdetleges termékének minősítve mindazt, mit barlangokban hagyott fenn az emberiség és egyenesen ifjabb származást tulajdonítva a lapályos téreken, a folyókat követő partszegélyeken mutatkozó konyhalulladékoknak. Annyi szaktekintély hangoztatja főleg a francziáknál, németeknél e felfogást, s oly jeles íróknál találkozunk az itt szóban levő kor-beosztással, hogy a barlangok képződési okaival, geologiai viszonyaival kevésbé tájékozott egyénektől épenséggel nem vehetjük rossz néven, ha e különben is jó hangzású megkülönböztetés terjesztésében közreműködnek.

Pedig a troglodytaság annyira nem általános s az emberiség szeszélyétől, elhatározásától oly kevésbé függő jelenség, hogy csakis bizonyos természeti előfeltételek, földtani alakulások kedvezése mellett jöhetett létre. Vegyük például a mi alföldi-rónánkat, az éjszak-német, vagy szarmát lapályt, hol a configuratio egyenletessége s a barlangok alakulására megkívántató kőzetek és geologiai hatások hiánya teljesen kizárja a »barlangi ember szereplését« s lehetlenné tevé azt még abban a képzeletet meghaladó rég multban is, melyre pedig ős régészeink egy része általános érvényű kor gyanánt nevezi meg a barlangi települést. És ezzel szemben úgy az Alpok mészkő övében, mint a Kárpátok koszorúját kísérő mészszirtek területén fellépő barlangok lakosságát egész a legújabb időkig kimutathatjuk s számos esetet mutathatjuk fel annak általában is, hogy a kézügybe eső barlang-

gokat különböző ezélokra és pedig temetkezésekre, vallási gyakorlatokra, sőt hajlékúl is kész vala az ember minden időben, a hol csak rendelkezésére állottak, igénybe venni. E buzgalom odáig terjedt, hogy mesterséges úton is szaporiták az üregek számát, sőt az ilyen földalatti menetekkel nemcsak a szilárd kőzetek vidékein, pl. Bajorországban, Ausztriában találkozunk; de ilyeneket a negyedkori lészben is felette gyakran vájtak ki s többi közt Délországban egész kolostorrendszerek otthonául ekképen készült barlangos odúk szolgálnak. Júdaeában kiváló előszere-ttel fordultak a barlangok felé s olykor 400 főnyi csapat lakott egy-egy sziklaoduban. Első vagy második Agrippától egy felirat-törödék¹⁾ maradt fenn, melyben a lakosságot a barlanglakástól eltiltja.

A barlangok rejtelmes ágazatai a historiai korban egyébránt állandó figyelem tárgyát képezék s a messzi keleten Mithra tisztelete épen ilyen helyeken fejlődött ki. A görög mythologia Plutója, Bachusa, Pánja barlangokban honoltak, sőt a hírneves delphii, corinthusi, kithaeroni jóslatok a barlangokban történtek. A rómaiak a sibyllák, nymphák tartózkodási helyeül tekinték a barlangokat s e felfogás újul meg a keresztény mondákban, melyek tudvalevőleg gonosz szellemek, sárkányok és más szörnye-tegek otthonát helyezék a barlangokba s csakis jámbor remeték betelepülésével képzelék e sajátos lények hatalmának elenyésztét. A sárkány- és ördögbarlang elnevezések e közhiedelmet nálunk is megörökíték s az oly gyakran mutakozó esepkö-alakzatok tündérpompája, főleg bányavidéken, mint többi közt nálunk Kis-Bányán (Boicza) a törpék, bányarétek babonáit még jobban megerősíti.

Több évi barlangkutatásim közben bő alkalman vala meggyőződni a felől, hogy még felvilágosodott századunkban is a borzalom érzetével közeledik a föld népe e barlangokhoz s a vízuhatagok, denevérek, baglyok zajától, sajátos hangegyvelegétől olykor felhótt egyének is teljesen visszariadnak, s általában bátorító társaság nélkül hosszabb barlangokba nem igen merész-kednek még világító készlettel se bemenni.

E borzalom kétségenkívil nem az újabb kor kizárólagos sajátása, hanem még nagyobb mértékben uralkodhatott a lelki vakság sötétjében tapogatózó ősemberen s épen ennek tulajdo-níthatjuk, hogy a történelem előtti kor telepei a kisebb és a vilá-gosság járta barlangokban gyakoribbak s a terjedelmes szét-ágazó üregeknek leginkább torkolatát, vagy világító résekkel

¹⁾ Römische Geschichte v. Theodor Mommsen. Taubler. Band II. Auflage. Berlin, 1885. 475. lapján.

ellátott részleteit szállta meg a személy- és vagyonbiztonságnak felettébb esekély eszközeivel rendelkező ősemler.

És a mint a védelmi kényszer szorítá rá a civilisatio gyermekkorában szemünköt a természet által jól védeett tetők, meredélyek, sziklaszorosak barlangjainak igénybe vételére : ugyanazon indító okoknak tulajdoníthatjuk a történelmi korszakok barlanglakásait. Mert bár köztudomású tény, hogy a helységek közelében kialakult barlangokat szegényebb emberek állandó lakásul is felhasználják, a távolabb eső s nagyobb terjedelmű barlangok, főleg rengetegeg közepette a szükség idején kívül igénybe véve nem valának. A budai Gellérthegy troglodytainak párjai mindjárt *Promontornál* megtalálhatók s az erdélyi részekből Nagy-Rápolc mutathat fel barlangházakat, hol a laza mészturfa üregeit ajtóval, ablakkal szerelik fel s lakályos szobákká alakítják, míg a kőzet repedésein beszivárgó víz ki nem szorítja őket. Gyakori emlegetés tárgyát képezi a Bucecs hegy déli oldalában hegyi szerzetesek (kalngyerek) által lakott s az átfolyó Jalomniczáról elnevezett sziklaüreg is.

Mindeme barlangok azonban egy tudományos társulat közgyűlésén leendő felemlítésre még igényt nem tarthatuak s ez alkalommal a Maros, Fehér-Körös, Cserna (régen Egerügy), Sztrigy és Két-Zsil vidékein általam 1881-től kinyomozott nagyszámú barlangok közül csakis azokról kívánok számot adni, melyek a török-tatár pusztítások idején egyes helységek, sőt egész környék lakosságának menedékkül szolgáltak, s a természet nyújtotta előnyökön kívül tervszorüleg is valódi erődökké valának alakítva, úgy hogy ebbeli mivoltuknál fogva hazarészünk ujabh történetében s ama zaklatott korszak önvédelmi harczaiban egyaránt jelentős szerepük vala.

E barlangerődök közül néhány az Érczhegység zömére esik s leginkább a bányász népség sietett hasznára fordítani a közelében kialakult üregeket, építészeti ügyességét odáig terjesztve, hogy két helyen még mesterséges barlangfélleket is rögtönzött magának.

I. A karácsonyalvi felső barlangerőd.

(*Zidu cel d'in sus, Hunfalvy János barlang.*)

Ez alkalommal azonban szorítkozzunk csupán a természetes barlangokból alakított védművekre s lássuk azok elsőjét, mindjárt Déva közelében vagyis a Déváról Kisbányára (Boiczára) vezető postaút mentén Karácsonyalvánál (Krecsunyesd) feltérülő keskeny szirt-hasadékkban. Tulvalevőleg erre vezetett az alsó Maros-tér-legjártabb útja Körösbányán Nagyvárad felé s Mar-

tinuzzi is itt lépett először Erdély földjére. Intra piatra (Kőköz) néven emlegeti a nép a *meredek* sziklafalak közé ékelődött nyílást, melyből feltekintve szédületes magasságban barlangnyílásokra esik tekintetünk. A vígan tovaszökellő Kis-Kaján (Kajanel) patak mellé települt falutól a 350 meter magasba emelkedő s Maguranak nevezett mésztetőig 231 meter falmeredéken kell kikapaszzkodnunk, hogy e barlangok belső szemléletét magunknak megszerezhesük. De már alulról észrevehetjük, hogy a tető párkánya alá vájódtott barlangok egyikének nyílását természetes falazat zárja el. Erre vonatkozik népies neve: *Zidu cel d'in sus* = Felső elfalazott barlang is. A barlangot különben kiváló tudósunk

A felső elfalazott barlang a karácsonyfalva-kisbányai (boiczai) szorosban. *Zidu cel d'in sus*, Hunfalvy János barlang.

csakhogy ezt ebből a tetőre nyíló dolinák tartósabb ostrom ellenében mégse biztosítanak teljesen s igen könnyen úgy járhattak volna az ostromlottak, mint a moesiaiak, kiket Crassus¹⁾ Kirisnél egy nagy barlangba befalaztatva, füsttel fojtott meg, vagy mint Algiriában a Dahra barlangnál St.-Arnaud tette, midőn a beszorított bennszülötteket éheztetéssel pusztította el.

¹⁾ Livius epit. 134. és 135. Dio Cassius 51, 23—27. Roesler. Das vorrömische Dacien. Sitzungsberichte der philos. histor. Classe d. k. Akademie in Wien, 344. lap. Roesler, Romänische Studien 31. lap.

Amiál jobban megfelelt a védelmi igényeknek a Magura meredek falában odább megnyíló és falazattal is megerősített barlang. Ide egyesegyedül azon a szédületes ösvényen juthattak el a támadók is, hol egyesével is alig intézhetjük elébb-ekébb lépteinket s hol épen azért egy kődarab legurításával ártalmatlanná válhatott a legerősebb ostromló is. Pedig még ez a nehezen és veszélyvel járható ösvény is véget ér egy vízmosásnál, hol segítség nélkül a legügyesebb hegymászó se juthat át. Egy pillanatnyi ingadozás, vagy eltévesztett lépés életünkbe kerülhet, mert az ötven méternyi szakadékból balandó ember ugyan ki nem szabadul ép kézlábbal soha.

És ha itt szerencsésen tuljutottunk, még akkor is egy meredek szakasz kapaszkodója vár ránk, úgy hogy a magával tehetetlen támadó félnek száz halálon kellene magát a barlangig átküzdenie. És a védelem teljes biztosítására a barlangkapujául egész szélességében erős terméskőből rakott, mésszel összekötött falazat szolgált, mely mostani romladozó mivoltában is váltig daczol a pástor fiúk és az idő kíméletlenségével. A lőrésekkel megerősített falszerkezet egy része alúl az országútról is kivehető s a 76 meter hosszúságú barlangot csak legutóbb 1849 tavaszán is hónapokig igénybe vették Karácsonyfalva, (Krecsunyest), Stojenász, Barlangfalva (Pestere) mindama lakói, kiknek okuk vala a honvédekkel való tartózkodástól óvakodni. S maguk a honvédek is annyira bevehetetlennek találták e sziklaodut, hogy egy-egy ijesztgetésül felröpített golyón kívül, (melyeknek ellapúlt maradványai a boltozaton maig megmaradtak) meg se kísérték a menekült oláhság kizavarását.

2. A karácsonyfalvi alsó barlangerőd.

Nem ily terjedelmű, és könnyebben megközelíthető a most emilitésbe hozott barlang alatt található *alsó elfalazott barlang* == *Zidu cel d'in ios*. A barlang a Magura mésztömszének alsó határvonalán fejlődött ki. A bevezető harántösvény semmi különös veszélyvel nem fenyeget s a barlang erőssége csupán abban rejlik, hogy tíz méternyi magas sziklafalon kell hozzá a szó szoros értelmében macskanódra kimászni. Az alig 21 méternyi hosszúságú barlang nyílásán a védő falazat távolról sem maradt oly épen meg, mint a felső elfalazott barlangnál s itt csakis kisebb csoport tarthatá fenn magát, sőt a mennyiben vízvezető rései hiányoznak, már ez okból se állhatott tartósabb bezárultatásnak ellen.

Világos járulékaként Körösbányával és *Hermina-falvával* (ma Ormingya) Brankovics György szerh despotának

Zsigmond és Albert királyok által adományozott s ma szeltyiben Boiczának nevezett *Kisbánya*¹⁾ mint aranytermő helység gyakran tárgyát képezé az ellenséges invasiók préдавágyának s ilyen zivataros időszakokban a bányauregek mellett az itt felsorolt barlangok is igénybe valának véve. De az átellenes kisbányai Magura meredekjén tátongó s öblös alakzataiknál fogva népiesen *Csivöl-*nek nevezett, általam azonban báró Eötvös Loránd, dr. Solyom-Fekete Ferencz és gróf Kuun Géza neveivel megtisztelt barlangok bár szintén jó magasra helyezkedtek el s ugyancsak nagy fáradság árán szerezhetők meg: lőfegyverek ellen mégse nyújthatának annyi védelmet, mely megerősítésükre kifizethette volna magát.

Kisbánya közelében Szelistyénél még egy mesterséges üregben találjuk meg a bányavidék önvédelmi harcának bizonyítékát. A helységen kívül a dreikai bányához haladva, balfelől egy pirosas homokkőfal marad el. Négy méter magasságban kis ablakformán alakított négyszögű rést vehetünk észre s ha létrával odáig jutunk: ott az ajtó párkányzat esatornázatát is megkülönböztethetjük. Másfél méter magas, négy méter széles, 5 méter hosszú s még füstvezetővel is felszerelt szobában találjuk magunkat. Az ajtó küszöbön két barázda jelzi, hogy az alatt az eső forrásból kötél segítségével meríték meg szükségidején edényeiket. Ez üreg legfennebb egy családnak, vagy 8—10 főnyi csoportnak szolgálhatott menedékiül.

Mellözve a Hondol bányahelységnél mutatkozó mesterséges üreget, látogassunk át az Algyógynál megnyíló völgy barlangjaihoz.

3. A mádai barlangerőd.

(*Pestere cu Zidu.*)

Búcsut véve a kajánpataki völgytől, a Maros jobbpartján Algyógyig haladunk fel. Épen a Báthory-út alatt érjük el a Maros partot. Maros-Németi a gróf Gyulai-család ősi fészke és jelenleg a kiváló orientalista gróf Kuun Géza által lakott kastély átellenében fordulunk föl keletnek, hogy *Maros-Solyomos*, a még mindez ideig magyar *Haró* érintésével tovább haladjunk. A szomszédos Kéménd, a *Váradyak* egykori tulajdona ma csak rómbadólt kastélyaival képviseli régi fényét. A Zeykek, Váradyak kryptáival együtt pusztul a ref. templom, melyben még a 70-es évekig isteni tiszteletet tartottak. Odább Arany, *Kapó György* várának marad-

¹⁾ Fejér, Cod. Dipl. Hung. XI. köt. 293. lap és Venczel G., Magyarország bányászatának kritikai története. Budapest. 1880. 120. l.

ványaival. A reformatus egyház itt e század elejéig tartotta magát. A szomszéd helység: Nagy-Rápolt, majd Bábolna, hol a Naláczy és gr. Bethlen udvarházak szebb időkről szólnak. Így érkezünk Algyógyra, hol egy téres völgy nyílik meg előttünk. Az ide kiszolgáló patak három csermelyből egyesül egy fél órával fennebb Bózesnél. Mind a három átmetszi azt a párhuzamos mészlánczot, melyek keletről nyugatra egész Nagy-Ag közelébe hatolnak s melyeken ily módon ugyanannyi szirthasadék alakult ki. Ha a nyugati völgyet követjük, Mádánál nemsokára előttünk áll az egyik sziklaszoros kijárója. Két természetes sziklaszál, u. m. a jobbparti Plesia mike (690 meter) s a balparti Plesia mare (712 m.) közt surran ki a patak, mely Balsán alúl vajúdik be a sziklaszorosba. Épen e vadregényes sziklakapu mellett pillantunk meg egy újabb elfalazott barlangot. Csupán egy keskeny sziklafok vezet el oda, úgy, hogy itt se intézhetett nagyobb tömeg egyszerre támadást.

A 25 meternyi barlangtorok egész szélességében terméskőből mészszel rakott s átlag 0'8 m. széles fallal van elzárva még napjainkban is. A fal felső részét a pásztorok csupa kedvtelésből kitörték, s

e résen menekülnek hirtelen záporok elől a barlangba. Ennek daczára a két sorban elhelyezett lőrés elhelyezése irányja teljesen megállapítható. A felső sorban négy, átlag 0'1 meter széles, 0'28 m. magas lőrés tátong; de egyiknél a magasság 0'35 m., a szélesség 0'21 m. Az alsó sorban csak két lőrés maradt reánk, mert a többi utólag elrömbölték. Az alapfal felett négy deciméterre kirugó párkányzat kínálkozott a védők átláspontjául s a lőrések öblös volta lehetővé tévé, hogy egyidejűleg 2--3 egyén használhassa azokban fegyverét.

Az alsó lőrések a szorosból kiszabaduló patak jobb partját dominálják, míg a felső sor egyenesen a barlanghoz szolgáló területre irányult. A barlang bal falához végre tompa szög alatt

Mádai elfalazott barlang.

úgy helyezték el a védmű egy részét, hogy a szorosból keletkezhető támadást az oda készült lőrésen át egy őrszem figyelemmel kísérhető.

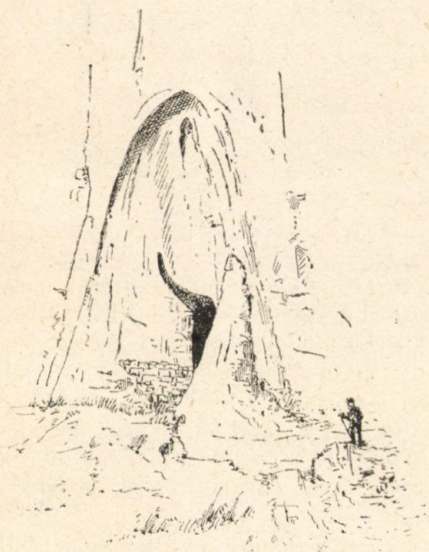
A barlang belvilága alig 30–40 főnyi őrséget fogadhatott be s a vízkészlet kimerültevel, igen szorongatottá válhatott volna a menekülők sorsa. Rendszeresebb és hosszamosabb ostrom ellenében tehát alig tarthatta volna fel magát, de olyan harácsoló csapatok ellen, minők az Érczhegységet be szokták a török időkben kalandozni, egészen bevált a hirtelen elmenekült falusiak buvóhelyeül, honnan néhány lövéssel távol tarthaták a prédavágyó portyázókat.

Maga a falusi nép épen a védelmi szerep tudatában rejtett kincsekről álmodozik s a fal tövében ily szerencsevadászok munkájával találkozhatunk, kik különösen Sz.-György nap körül sajnálatos buzgalommal szoktak itt turkálni.

4. Az erdőfalvi felső barlangerőd.

(*Pestere cu Zidu.*)

A fennebb leírt mádai völgygyel párhuzamosan alig néhány kilométernyire, ha a Plesia mare hegy nyergén átmegyünk, egy szűk völgykatlanban *Erdőfalvát* pillantjuk meg. A kis falu az

A Menyország, Raju Erdőfalvánál.

egymástól alig egy kilométerre harántul átfutó mészvonal közé ékelődött s míg felfelé egy hirtelen megszakadó sziklafal zárja el a kilátást, délre hasonlóképen bástyaszerűleg övedzi a második mészgát. A falu felől *Menyország*nak, *Raju* nevezett szirtsorban egész sor barlangnyílás tátong, melyek egyikét ismét befalazva találjuk. Az egykor szintén lőrésekkel felszerelt védműből 5 meternyi épen áll még ez idő szerint, bár a pásztorok romboló munkájukkal ezt se kerülték el.

A barlang falba ezen kívül még belülről gerendákkal eltorlaszolt ajtó is

illeszkedett be. A belső üreg átlag 3.5 m., szélességben 30 meter-nyire mélyed s ily módon a térviszonyok népesebb megszállásnak itt se kedvezhettek. De hogy katonailag lőfegyverekkel felszerelt egyének előrelátó gondossága alakította át e barlangot: arról kétségünk se lehet. A török idők emez érdekes maradványát mellékelt rajzunk gyönyörű környezetével együtt szemlélteti.

5. Az erdőfalvi alsó barlangerőd.

Erdőfalva lakosságának a helységen alul megnyíló rövid szoros felett még egy második barlang állott rendelkezésére. A *Scopye Sirgylor* = szerbek tanyája nevű barlang már elnevezésében arra látszik utalni, hogy az ide betelepített szerb colonia oda szokott menekülni. En e terjedelmes és cseppkőalakzataival is feltűnő barlangot a gyógyvölgy kitűnő főúra: gróf Kunu Kocsárd úr nevével kívántam az irodalomba bevezetni. Az elfalazás itt nem öröklődött át reánk, de újabbkori sarkantyúk, edénytöredékek tanúskodnak az elnevezésen kívül a felől, hogy a természet által is nehezen hozzáférhetővé alkotott barlang a török idők önvédelmi harczaiban igénybe vala véve. A barlang az 1848/9. néplázadásban is szerepet játszott s biztos buvhelyéül szolgált a vidék compromittált oláh lakosságának.

6. A legények barlangja Glódon.

Erdőfalváról éjszak felé egy sziklaszoros szolgál a felső vidék esermelyeinek lefolyási csatornájául. Mi a vízzuhatokkal váltakozó hasadékat nem követhetjük s a jobbparti Muncsel tetőn át hatolhatunk *Glód* faluig, hol a szoros felső nyílását érjük. Az így oldalt elmaradó szoros több barlangot rejteget, melyek közül kettő azért érdemel e helyen felemlítést, mert e század első évtizedében a vármegye urai által üzött katonafogdosás elől a legénység ide rejtegette el magát. Az egyik barlang elnevezésében (Legények barlangja, *Peste ficorilor*) is fenntartá abbéli minősége emlékéit s mindkét barlang oly magasán alakult ki, hol az üldözött legénység minden meglepetés ellen teljesen biztosítva lehetett.

7. A glódi barlangerőd.

Ezeknél figyelemre méltóbb s jelen előadásom keretébe beillőbb a glódi szoros elfalazott barlangja (*Pestere cu zidu*). A szoros felső nyílásán kezdjük meg a kutató utazásunkat s ha deszkapallót hordatunk magunk előtt, alig párszor kell átlépnünk a keskeny sziklaközt teljes szélességében kitöltő patakon. egy-

szerre balfelől egy előugró szikla szál megkerülése után előttünk áll az ívezetes barlangnyílás, mely még most is egész szélességében megőrizte védőfalazatát. E tekintetben a glódi elfalazott barlang kiválóképen tanúságos, mert igen szépen szemlélteti e védművek eredeti szerkezetét. Úgy látszik, a barlangnyílást 2—3 meter, szóval az emberi alakénál nagyobb magasságban elzárták s létrák segítségével szállították magukat és féltettebb tárgyaikat be.

A mész kötőszerral készült tömör falba két sor lőrést nyitottak. Alul-felül 3—3 lőrés vehető észre s a felsők használa-

Elfalazott barlang (Pestere cu Zidu a glódi szorosban.)

tának megkönnyítésére az alapfalból itt is három deciméternyi párkányzat ugrik ki. A lőrések méretei különbözők s míg a nagyobbaknál a hosszúság 0'8 meter, a szélesség pedig 0'45 meter, a kisebbek hossza csak 0'4 m., szélessége pedig 0'2 meter. Az alsó sor lőrésai általában öblösebbek, tágabbak a felsőknél.

Az egyik lőrésen bemászva, 25 méter

hosszú előcsarnokban találjuk magunkat. Itt vonták meg magukat a menekülők, mert a hátsó barlangszakasz jelentékenyen szűkül s egyenetlen talapzatával a szabad mozgást akadályozza.

A barlanggal átellenben a Ruptura nevű szikla emelkedik, honnan a hagyomány szerint a török tatár portyázók be szoktak lövöldözni. Várady Ferencz volt nagyalmási jegyző közlése szerint az 1784-ki pórlázadás idején ősei itt találtak menedéket s az erdőfalvi oláhság mentette meg őket a lemészároltatástól. Ennek emlékére hála fejében Váradyék az erdőfalvi gör.-kel. templomnak egy harangot ajándékoztak.

8. A páros-pesterei barlangerdő Hátszegvidékén.

Az Érczhegységtől búcsút véve, távol a Reteyzát fellegekbe nyúló szirttömege alatt Felső-Szálláspatak volt nemes községtől alig egy órányira Páros-Pestere (= azaz Barlangos Páros)

hátszegvidéki falunál akadtam egy elfalazott barlangra. A szűk völgyet kitöltő mészgáton jókora barlang segélyével nyitott útát magának a corojesdi havasokról lefutó *szálláspataki* csermely. Az ily módon kialakult és jelenleg is vizjárta barlangnak a *glódi* elfalazott barlangra emlékeztető ívezetes nyílásában pár lőréssel szemlélhető meg az elfalazás maradványa. E barlang a Rákóczy-korszak harczaiban játszott utolszor szerepet, midőn báró Tiedge a ref. templomkerítés mögé menekült szálláspataki nemességét a maczesdi magaslatra helyezett ágyúival vette ostrom alá. A menekülők egy kis töredéke a közel barlangba s az út közben eső mafajesdi várkastélyba futott, hol a heves ágyútűz azonban a védelemnek csakhamar véget vetett.

Ezekben foglalhatom össze Hunyadmegye ama barlangjairól szerzett észlelőteimet, melyek a történetírók érdeklődésére számot tarthatnak. Fájdalom, megfelelő történeti adatokkal nem számolhatok be e barlangok szerepének további részleteiről s csupán azon meggyőződésemnek adhatok kifejezést: hogy az itt felsorolt barlangok, mint azt már a szintén erdélyrészti homoródmásiról is tudjuk, a török-tatár hordák által szorongatott lakosságnak olyanforma erősségeit képezheték, mint a téresebb völgyek helyégeinél s a városokban, főleg a szász és székely földön fel-feltűnő várkastélyok, templomkerítések.

Fellette érdekes volna bővebben is fellebbentennem a fátyolt e barlangvárak egykori szerepléséről s meg vagyok győződve, hogy historicusaink kitarató kutatása idő folytán fel is fogja lebbenteni az itt lefolyt drámai jelenetek egyik-másikáról a feledés fátyolát. Ismertetésemmel is ide kívántam czélozni, s igen le volnék kötelezve, ha a netán ez irányban felmerülő adatok szíves közlése által a Magyar Történelmi Társulat tagjai is kárpótolnak e barlangok kinyomozásával és felvételével átelt fáradságaimat. Midőn tehát az igen tisztelt közgyűlési tagok kitüntető érdeklődéséért hálás köszönetemet nyilvánítanám, legyen szabad történelmi jelentőségű barlangjaimat újból is nagybecsű figyelmükbe ajánlanom.

TÉGLÁS GÁBOR.